

Geen doorkomen aan: een negatief-polaire constructie

Jack Hoeksema

Als je van A naar B wilt en je vindt enige moeilijkheden op je pad, dan kun je je een weg banen, zoeken, graven, hakken, schieten, bluffen of zelfs vreten (als je een termiet bent). De Nederlandse constructie *zich een weg X-en* werkt ongeveer zoals zijn Engelse tegenhanger *to X one's way* (zie Verhagen 2003, Israel 1996): een pad wordt afgelegd en eventuele obstakels worden uit de weg geruimd door te graven, te hakken of te bluffen. Maar soms lukt dat niet. Niet altijd zijn we succesvol in ons streven, en dan is het prettig te constateren dat onze taal geen constructies ontbeert om ons falen te verwoorden. Vaak gaan ze gepaard met ontkenning en kunnen ze worden gekenmerkt als negatief-polair. Dit is het geval met de constructie (*er is*) *geen infinitief aan*. Ter illustratie:

- (1) We probeerden ons een weg naar het podium te banen, maar er was geen doorkomen aan.
- (2) Graag willen we de verdiensten van de emeritus opsommen, maar er is geen beginnen aan.
- (3) Er was geen ontkomen aan het spervuur van vragen.

In de loop der jaren heb ik 145 voorkomens van de constructie verzameld. Hij is al vrij oud, getuige een brief van Nicolaas Witsen aan raadpensionaris Anthonie Heinsius ten tijde van de Spaanse successieoorlog (1703):

- (4) Godt sij dank die ons goet weder heeft gegeven sodat wij de stat Limburg door 's lands swaer geschut hebben kunnen veroveren, wesende de wegen hier omstreeks so moeylijk en onbequaem als het regent dat er geen deurkomen aen en is.

Alle 145 voorkomens worden voorafgegaan door *geen* en eindigen met *aan*. Voor negatief-polaire uitdrukkingen is dat bijzonder, want meestal duiken die ook op zonder negatie, of met andere soorten van negatie. Hier lijkt dat niet mogelijk:

- (5) Daar was geen/*nooit/*zelden doorkomen aan.
- (6) *Was daar beginnen aan?
- (7) *Ik geloof niet dat daar beginnen aan was.
- (8) *Nergens was er ontkomen aan.

In oudere teksten komt men een enkele keer gevallen met *enig* tegen in combinatie met andere vormen van negatie, zoals in het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche outheden* van Brouërius van Nidek (Amsterdam, 1727):

- (9) daar in doen zich verscheyde swaarigheden op, daar naauwelijks eenig doorkomen aan schynt

De meest frequente werkwoorden in de constructie zijn: *ontkomen*, *beginnen*, *houden*, *doorkomen*, *denken* en *redden*. In totaal bevat het materiaal 22 werkwoorden, waarvan 10 unieke gevallen. Dit suggereert een redelijke mate van productiviteit. Het betreft steeds werkwoorden met een positieve of neutrale connotatie. In combinatie met negatie en de modale constructiebetekenis drukken ze de onmogelijkheid van een gewenst resultaat uit. In veel gevallen is iets proberen dat onmogelijk is, ook zinloos. De constructie drukt dan ook soms onmogelijkheid uit ("er is geen doorkomen aan"), soms

zinloosheid (“daar is geen denken aan”). Aan iets denken is nooit onmogelijk, maar kan wel zinloos zijn, omdat de gedachte nooit gerealiseerd wordt.

De constructie heeft een onpersoonlijk karakter, maar de rol van agens bij de infinitieven kan worden vervuld door een *voor*-PP, waarvan de status vergelijkbaar is met die bij modale *te*-infinitieven en *-baar*-afleidingen:

(10) Er was voor ons geen doorkomen aan.

(11) Dat is voor mij niet te doen.

(12) Het geluid is voor mij nog net hoorbaar.

In al deze gevallen is een parafraze als subject van het werkwoord mogelijk, in een modale context:

(13) Wij konden er niet doorkomen.

(14) Ik kan het niet doen.

(15) Ik kan het geluid nog net horen.

Gelukkig geldt (13) niet voor jou, Arie, want dit is al het

EINDE

Verwijzingen

Israel, Michael (1996). *The Way Constructions Grow*. In: Adele Goldberg (red.) (1996). *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford: CSLI. 217-230.

Verhagen, Arie (2003). *The Dutch way*. In: Arie Verhagen & Jeroen van de Weijer (red.), *Usage-Based Approaches to Dutch*. Utrecht: LOT, 27-57.